

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖZGAZDASÁG- ÉS REGIONÁLIS TUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT

VILÁGGAZDASÁGI INTÉZET

Műhelytanulmányok

100. szám

2013. augusztus

Artner Annamária

A fiatalok munkanélküliségének kérdéséhez
Európa példáján keresztül

1112 Budapest, Budaörsi út 43.
Tel.: (06-1-)309-2643 • Fax: (06-1-)309-2624
E-mail: vki@vki.hu
www.vki.hu

ISSN 1417-2720
ISBN 978 963 301 600-8

A tanulmány a 104210 K jelű OTKA-projekt keretében folyó kutatás alapján készült.

BEVEZETŐ

A fiatalok munkanélküliségének kérdése az 1970-es évek válsága óta került a munkaerőpiaci kutatások és állami politikák látószögébe (Clark és Summers [1978]; OECD [1980]; Lynch és Ray [1982], és a jelenlegi válság a figyelem újabb hullámát eredményezte (Choudhry et al [2011]; Scarpetta et al [2010]; Verick [2009, 2010; Dietrich [2012]). A szakirodalom megállapította, hogy a fiatalok munkanélkülisége elsősorban a termelési ciklusokra érzékeny (Clark és Summers [1978], O'Higgins, [1997]), de azt is, hogy hosszabb távon a ciklusoknál lényegesebb hatást gyakorolnak az olyan tényezők, mint a bér, az oktatás és a tapasztalat (Freeman és Wise [1980]; Rice [1986]; Ghellab [1998]; Korenman és Neumark [2000]; Carmeci és Mauro [2003]; Caroleo és Pastore [2007]). Ez utóbbi megfigyelés tolta előtérbe a munkaerőpiaci „merevségeket” kárhóztató, az intézmények reformját sürgető nézeteket (Blanchard [2006], Blanchard és Landier [2001], Manpower Group [2012]). Mindezek közben azt is megállapították már, hogy a fiatalok munkanélküliségéért a makrogazdasági feltételek okolhatók, illetve az, hogy a társadalom nem tud vonzó foglalkoztatási lehetőségeket kínálni nekik, és hogy ez elidegenedéshez vezet (O'Higgins [2001], Clark és Summers [1978]). A magyarországi sajátosságokat, az alkalmazott politikákat és hatásait többek között Laki [1993], Gere Ilona [é.n.], Matheika [2013] dolgozta fel, az ifjúsági munkanélküliség és az oktatási részvételi hajlandóság közti összefüggést empirikusan vizsgálta Berde és Petró [2000]. A fiatalok munkanélküliségét és általában munkapiachoz való viszonyát széles társadalmi-gazdasági összefüggésében, és az ezen összefüggések által meghatározott a családi háttérre, illetve a család munkaerőpiaci helyzetére is figyelemmel mutatta be Laki [2002].

Ennek ellenére az ifjúsági munkanélküliséget a szakirodalomban, de még inkább a

politikában a mai napig leginkább mint önálló, az egész gazdasági-társadalmi rendszer működési módjától és fennakadásaitól többé-kevésbé elszigetelt kérdést kezelik. Az európai helyzettel foglalkozó cikkünk ezen a partikularizmuson igyekszik enyhíteni a vizsgálati spektrum tágítására törekedve.

1) AMIT A FIATALOK MUNKANÉLKÜLISÉGÉRŐL ELSŐ MEGKÖZELÍTÉSSEN TUDNI KELL

A munkanélküliséget az ILO definíció szerint az aktív (munkát kereső, és munkába állni kész) munkanélküliek adják, az ő számuknak a gazdaságilag aktívakhoz (a foglalkoztatott és aktív munkanélküliek összegéhez) mért aránya pedig a munkanélküliségi ráta. Mivel a 25 év alatti fiatalok körében az idősebb korosztályokhoz képest arányaiban is többen, és az elmúlt két évtizedben egyre többen járnak iskolába, ezért a fiatalok gazdasági aktivitása az idősebbeknél kisebb, munkanélküliségi rátájuk pedig eleve nagyobb. Ezért az ifjúsági munkanélküliség alakulása jóval bonyolultabb elemzést igényel, mint az idősebbeké. E cikkben különböző elemzési módszerekkel járjuk körbe a fiatalok (15-24 évesek) munkanélküliségének kérdését, összevetve azt az idősebbek (25-64 évesek) munkaerőpiaci helyzetét jellemző adatokkal.

Az első, és a legtöbbet hangoztatott megközelítésben a fiatalok munkanélkülisége a jelenlegi válságban drámaian nőtt. Az EU27 átlagában az Eurostat adatai szerint a 25 évnél fiatalabbak munkanélküliségi rátája 2007 és 2012 között 15,7 százalékról 22,7 százalékra, 2013 első felében pedig még tovább emelkedett. Ez a ráta több mint kétszer akkora, mint az idősebbeké, amely 2013 májusában 9,7 százalék volt. Magyarországon a fiatalok munkanélküliségi rátája 2007-ben 18,1 százalékot ért el, 2013 áprilisában pedig már 27,6 százalékot.

A fiatalok foglalkoztatási helyzete labilisabb, mint az idősebbeké, gyakrabban alkalmazzák őket határozott munkaidős szer-

zódással vagy részmunkaidőben. A korosztályi létszámhoz (tehát nem a munkanélküliek létszámához) viszonyítva még a hosszú távú munkanélküliek aránya is nagyobb körökben, mint a felnőtteknél.

Már a 70-es évektől felfigyeltek azonban arra, először inkább csak Latin-Amerikában, majd Európában elsőként az Egyesült Királyságban, hogy a fiatalok egy jelentős része nem keres ugyan munkát, ezért nem munkanélküli, viszont nem is jár iskolába vagy valamilyen tanfolyamra. Ezt a csoportot és az aktív munkanélkülieket együtt nevezték el sem-sem nemzedéknek, angol rövidítéssel „NEET”-nek (neither in employment nor in education or training). Magyar rövidítésként ajánljuk, és a továbbiakban használjuk is a MIKKI-t (munkán, iskolán, képzésen kívül). Mára, nem függetlenül attól, hogy a válság miatt általában is megnőtt a munkanélküliség, az EU intézményei is felfigyeltek erre a problémára. 2012-ben 5,6 millió fiatal aktív 15-24 éves munkanélküli volt az Unióban, de ugyanabban a korosztályban a MIKKI-k száma összesen megközelítette a 7,4 milliót. Még aggasztóbb azonban, hogy a 25-29 évesek között további 6,6 millió MIKKI található. De mekkora súlyú problémát jelent ez valójában?

A munkanélküliségi rátával ellentétben, amelyet a gazdaságilag aktív korcsoportos népességre vetítenek, a MIKKI-rátát („NEET-rate”) a teljes korcsoportos népességre számítják ki.

$$\text{Fiatalok munkanélküliségi rátája} = \frac{\text{Fiatal munkanélküliek száma}}{\text{Gazdaságilag aktív fiatalok száma}}$$

$$\text{MIKKI ráta} = \frac{\text{Fiatal MIKKI-k száma}}{\text{Fiatal népesség száma}}$$

2012-ben az EU-ban a MIKKI-ráta a 15-24 évesek esetében 13,2 százalék, a 25-29 évesek esetében 20,6 százalék volt. Magyarország esetében a helyzet súlyosabb, rendre 14,7 és 26 százalék a megfelelő adat. Európai szinten a MIKKI-k miatt jelentkező gazdasági veszteség és költség 2008 és 2011 között 34 milliárd euróval nőtt és elérte a 153 milliárd eurót, ami a GDP 1,2 százalékával egyenlő. Magyarországon ez az összeg 2,1 milliárd euróra, a

GDP 2,12 százalékára tehető (Eurofound [2012] 78-79. old.)

A fiatalok munkaerőpiaci helyzetének megítéléséhez azonban ezek a számok önmagukban nem elegendők.

2) AZ IFJÚSÁGI MUNKANÉLKÜLISÉGTŐL AZ ÁLTALÁNOS MUNKAERŐPIACI PROBLÉMÁKIG

Bár a válság miatt a fiatalok munkanélkülisége különösen drámai képet fest, helyzetükről még többet tudunk meg, ha azt hosszabb távon (visszatekintve) és más korcsoportokéval összevetve is vizsgáljuk. A különböző összehasonlítások ugyanis számottevően árnyalják a képet.

Ennek érdekében 4 szempontú elemzést végzünk:

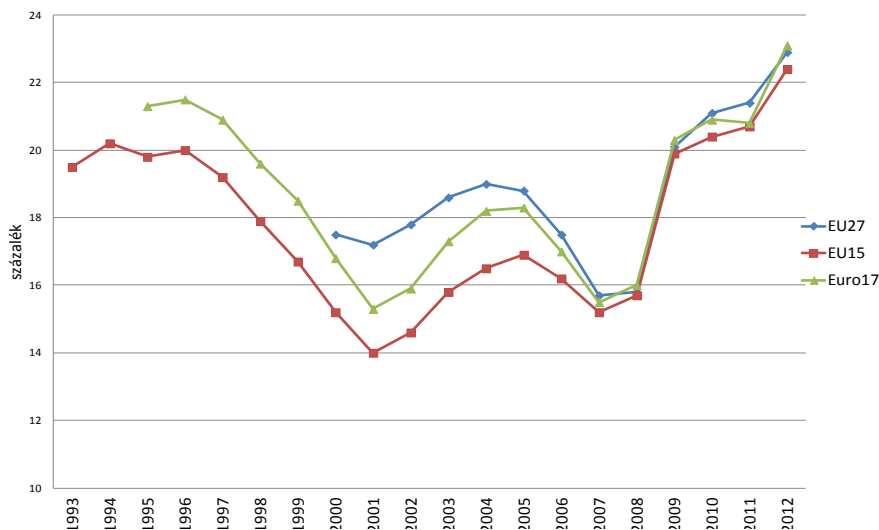
1. A fiatal munkanélküliségi ráta hosszabb távú alakulása.
2. A fiatal és a teljes munkanélküliség abszolút szintje és változása a válság hatására, illetve a fiatal munkanélküliek aránya az összes munkanélkülين belül. (Ifjúsági munkanélküliség arány – IMA) Ezt az arány összehasonlítjuk a fiatalok népességen belüli arányával is (relatív ifjúsági munkanélküliség – RIM)
3. Ezek után közelebbről megvizsgáljuk a MIKKI-ráta korcsoportonkénti és időben alakulását, és
4. kísérletet teszünk az idősebb MIKKI-k arányának megbecsülésére is.

2.1. A fiatalok munkanélküliségi rátája

Az Eurostat adatai a 15 tagú EU és a 17 tagú euró-zóna esetében mennek vissza az 1990-es évek közepéig. Ebből az derül ki, hogy akkor a fiatalok munkanélküliségi rátája nem volt lényegesen alacsonyabb, mint ma, hiszen 1995-96-ban mindkét országcsoporthoz tartozó országokban 20-21 százalék kö-

rül alakult, szemben a 2012-es 22-23 százalékkal. 2001-re a ráta 14-15 százalékra mérséklődött. Az EU27-re 2000-től vannak aggregát adataink. Ettől az évtől kezdve e három országcsoport rátája együtt mozog: 2004-2005-ig nőtt, majd a válság előtti pár évben (a hitelboomra épülő jó konjunktúra éveiben) csökkent. 2008-tól a ráta ismét megugrott, és visszatért a 2000-tól tapasztalt növekvő trendhez. A 2001 és 2012 között eltelt 12 évben tehát csupán 3, de az EU15 esetében csupán 2 év volt, amikor a ráta esett, és csak az újonnan csatlakozó országokat is tartalmazó EU27 esetében találunk 2 olyan évet, amikor a ráta kisebb volt, mint 2000 óta bármikor. (1. ábra) Mindez az ifjúsági munkanélküliség tendenciális (tehát nemcsak a válság miatt bekövetkező) növekedésére utal. A fiatalok munkanélkülisége tehát jelentős, emelkedő, de ez a tendencia egyáltalán nem az utóbbi évek terméke, nem a válság rovására írható.

1. ábra
A fiatalok munkanélküliségi rátája az EU15, az Euró17*
és az EU27 átlagában, 1993-2012
(százalék)

* Az euro-zóna 17 országa. Forrás: Eurostat

A csoportátlagok azonban jelentős különbségeket takarnak. A három Balti ország, Szlovénia és Magyarország valamint a legújabb tagország, Horvátország fiatal munkanélküliségi rátája ma jelentősen magasabb, mint valaha az elmúlt másfél évtizedben, de Lengyelország, Románia és Bulgária

már produkált a maihoz hasonló, vagy attól magasabb rátát a 2000-es évek elején.

Megállapíthatjuk, hogy bár a fiatalok munkanélküliségi rátája az EU-ban magas és a válság hatására növekvő, de fejlettségtől függően különböző mértékben, valamint, hogy a magas ráta jelensége, sőt szintje sem új keletű.

2.2. A fiatal munkanélküliek száma és aránya

2008 és 2013 első negyedéve között az Unió 25 év alatti munkanélkülieinek száma 1,6 millióval, 40 százalékkal nőtt, míg az idősebbeké 8,7 millióval, vagyis 72 százalékkal. A fiatal munkanélküliek száma ráadásul a 2000-es évek elejéhez képest is kisebb mértékben nőtt, mint az idősebbeké.

A súlyos fiatal munkanélküliségről hírhedt Spanyolországban a fenti jelzett idő alatt közel megduplázódott, majdnem félmillióval nőtt a 25 év alatti munkanélküliek száma, de 2013 első negyedévében ez a szám még így is alacsonyabb, mint az 1980-as évek második felében vagy 1995 közepén. Az idősebb munkanélküliek száma pedig a válság hatására jóval nagyobb ütemben nőtt, mind a válság előtti időkhöz képest, és messze meghaladja az elmúlt 3 évtized csúcserőit. Igaz ez az euró-zóna más válságországaira, így Görögországra, Olaszországra, Írországra, Portugáliára is. A kelet-európai új tagországok esetében a válság hatására az idősebb munkanélküliek száma részben dinamikusabban, részben

hasonló ütemben nőtt, mint a fiataloké. A fiatal munkanélküliek számának aránylagos növekedése inkább a fejlettebb országokban haladta meg az idősebbekét úgy a válság alatt, mint a 2000-es évek elejéhez képest.

Ennek ellenére általánosan elfogadott vélemény, hogy a fiatalok munkanélkülisége érzékenyebben reagál a válságokra, vagyis válság idején gyorsabban nő, mint a teljes munkanélküliség, illetve – ami ugyanez más relációval kifejezve – mint az idősebb korosztályok munkanélkülisége (OECD [2008], ILO [2010], Choudhry et al [2011], Bell és Blanchflower [2011]). Ezt az eredményt a fiatalok munkanélküliségi rátája százalékpontos változásának elemzése adja. Ez a módszer azonban problematikus. Egyfelől azért, mert, mint azt a bevezetőben jeleztük, a fiatalok munkanélküliségi rátája a népességszámukhoz képest kis aktivitási arány miatt eleve is magasabb, mint a felnőtteké. Ezért egyes kutatók (pl. Choudhry et al [2011]) az elemzésekben a fiatalok munkanélküliségi rátájában a nevezőt a korosztályi népesség létszámára cserélték. Ez azonban nem oldja meg, csupán újabbra cseréli a problémát, hiszen a fiatal és felnőtt lakosság munkanélküliségi rátája ebben az esetben lesz egynemű, és így problémamentesen összehasonlítható. De a ráták különböző tartalma mellett a százalékpontra alapozott számítás önmagában is vitatható. A Mint O’Higgins [2001, 2010] többször is megjegyzi, a százalékpontos változás – amennyiben az ILO-féle munkanélküliségi rátákkal számolnak – drámaibb képet fest a fiatalok esetében az elve magasabb ráta miatt.

A százalékpont tehát önmagában nem tájékoztat kimerítően a vizsgált ráta változásának mértékéről. Arra alkalmasabb a ráta változásának százalékos mértékét használni. (Hány százalékkal nőtt a munkanélküliségi ráta a fiatalok, és hány százalékkal az idősebbek körében.) Összehasonlítva az Unió 24 tagországa és az USA korosztályonkénti munkanélküliségi rátáinak növekedési ütemét 2005-2009 között, O’Higgins [2010] megállapítja, hogy a fiatalok munkanélküliségi rátájának a felnőttkéhez mért elaszticitása egynél kisebb (tehát lassabban nő). Hasonló eredményre jutunk az OECD-átlagok 1970 és 2011 közötti vizsgálata alapján: e bő három évti-

zed többségében a fiatalok munkanélküliségi rátája százalékban (tehát nem százalékpontban) mérve kisebb mértékben nőtt, mint a teljes munkanélküliségi ráta.

Még egyszerűbbnek tartjuk azonban a fiatalok munkanélküliségének relatív súlya meghatározásakor annak vizsgálatát, hogyan alakul a 15-24 éves munkanélküliek aránya az összes (15-74 éves) munkanélkülivel belül. Ezt az arányszámot a továbbiakban „ifjúsági munkanélküliségi arány”-nak (IMA) nevezzük:

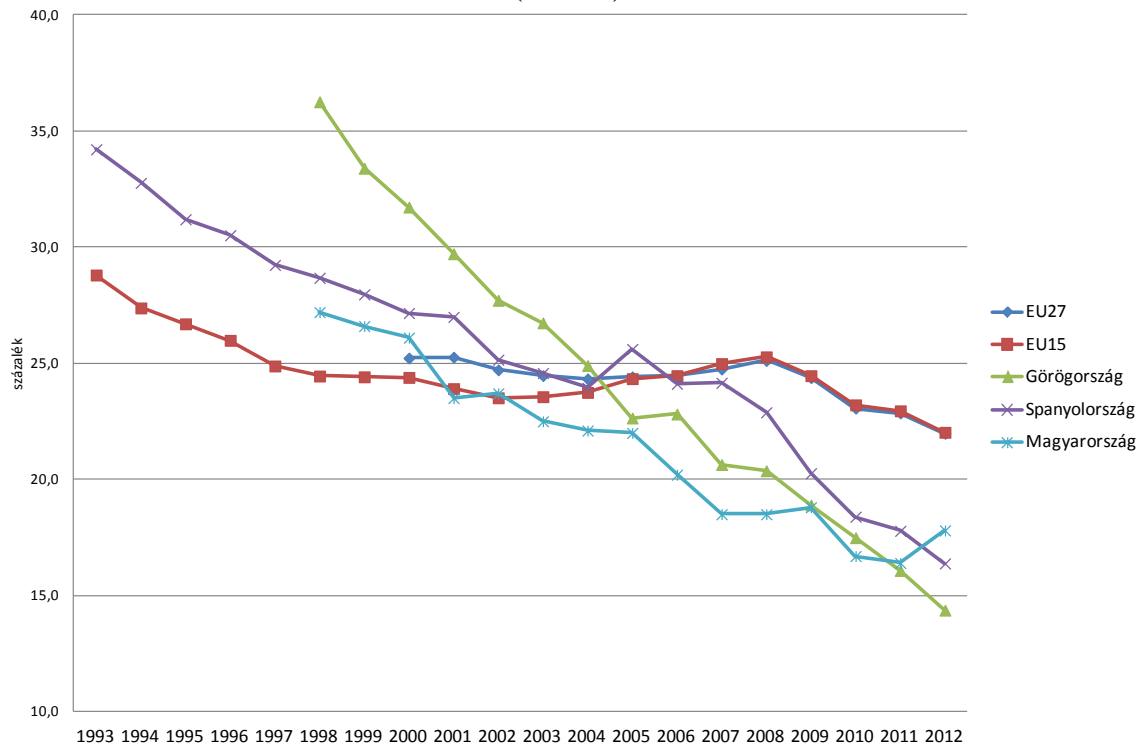
$$\text{Ifjúsági munkanélküliségi arány (IMA)} = \frac{\text{Fiatal munkanélküliek száma}}{\text{Összes munkanélküli száma}}$$

Ennek az aránynak a vizsgálatával a következő eredmények adódnak. Először is: az IMA az EU átlagában, és minden országában csökkent a jelenlegi válság során (tehát 2008-tól). Másodsor az IMA az EU kevésbé fejlett országainak szinte mindegyikében hosszabb távon is csökkenő trendet mutat.

Az EU átlagában (27 vagy 28 ország) az IMA növekedett ugyan a 2000-es évek közepén kezdődő, hitel alapú fellendüléssel, de ez a növekedés csak a válság első évéig (2008-ig) tartott, amikor elérte a 25 százalékot. Ezt követően csökkenés következett. Az EU mai tagországai közül Észtország mellett csak 7 fejlett országban¹ volt nagyobb az IMA 2012-ben, mint 2000-ben. A kelet-európai immár 11 új tagország túlnyomó többsége is mutatott a 2012-esnél magasabb IMA-t legalább egy évben a válság előtt. A fiatal munkanélküliek arányának hosszabb távú csökkenése erőteljes azokban az országokban (pl. Spanyolország és Görögország), amelyeket a fiatal munkanélküliséggel kapcsolatban a legrosszabb helyzetűként szokás emlegetni (2. és 3. ábra)

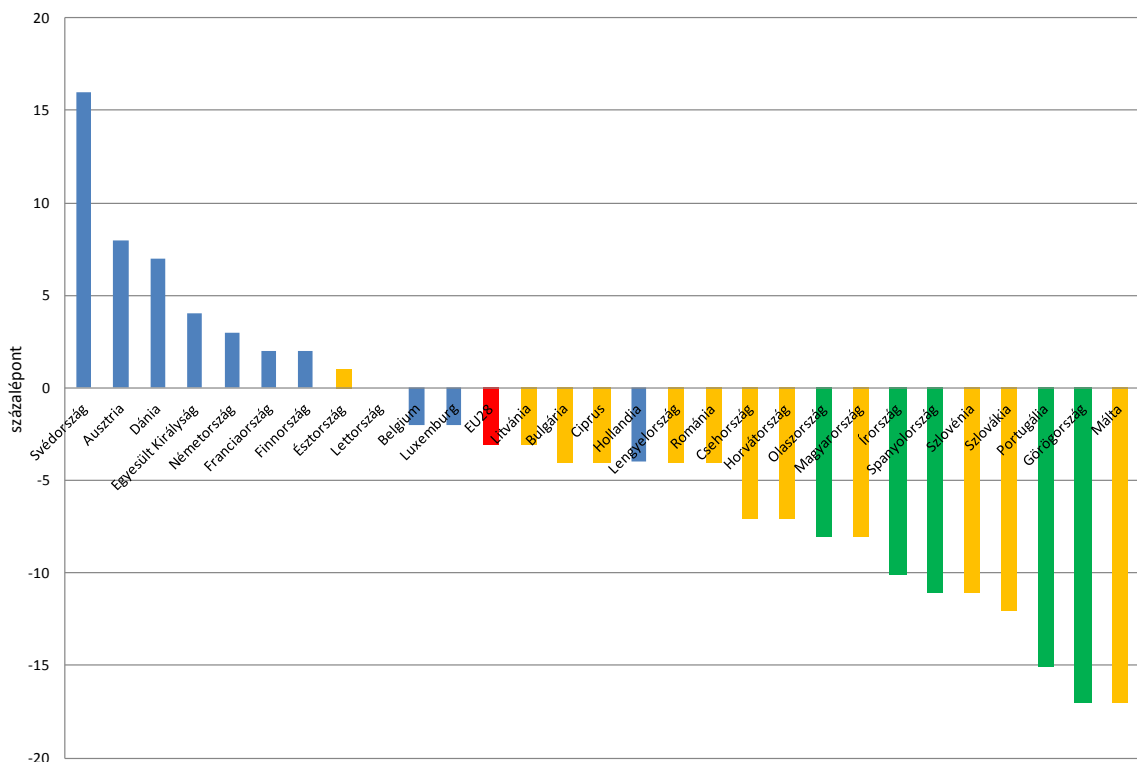
¹ Ausztria, Dánia, Egyesült Királyság, Finnország, Franciaország, Németország, Svédország.

2. ábra
A fiatalok aránya a munkanélkülieken belül (IMA), 1996-2012
(százalék)

Forrás: Eurostat

3. ábra
A fiatalok összes munkanélkülin belüli arányának (IMA) változása 2000-2012
(százalékpont)

Az országok jelölése fejlettségi csoportok szerint: kék – fejlett országok; zöld: euró-válság országok; sárga – fejletlenebb országok (a 13 legújabb tagország)

Forrás: saját számítás az Eurostat adatai alapján

Általánosságban megállapíthatjuk tehát, hogy egyrészt a válság hatására a fiatalok aránya szinte minden országban csökkent munkanélküliek között, másrészt az elmúlt bő évtizedben a fiatalok munkanélküliségének relatív súlya a kevésbé fejlett országokban általában csökkenő, a fejlettebbekben viszont általában növekvő hajlamú volt.

Ám az IMA csökkenését magyarázhatja a fiatalok népességen belüli arányának csökkenése is. Ezért megvizsgáltuk az IMA és a népességi arány változásának viszonyát. A népességi arány számításánál ugyanazt a korosztályt, tehát a 15-74 éves népességet vettük alapul, amit a munkanélküliségi ráták számításánál is alapul vesznek. A fiatalok népességi aránya tehát a 15-24 éves korosztálynak a 15-74 éves korosztályon belüli arányára vonatkozik. Az IMA-t és az így definiált népességi arányt összevető rátát „relatív ifjúsági munkanélküliségnek” (RIM) nevezzük:

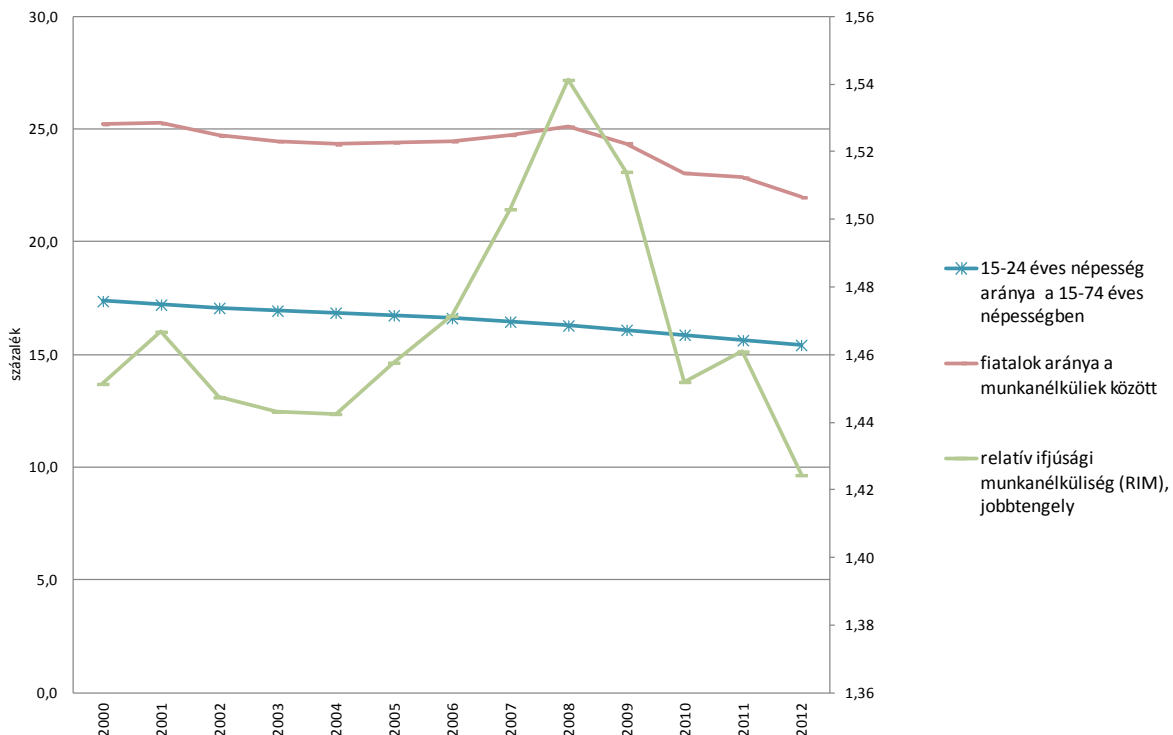
$$\text{Relatív ifjúsági munkanélküliség (RIM)} = \frac{\text{IMA}}{\text{fiatalok aránya a népességben}}$$

Az EU27-re 2000-től állnak rendelkezésre aggregát adatok. Az EU összességében a 15-24 éves korosztály részesedése a 15-74 éves korosztályból hosszú évek, így 2000 óta is csökken. Az IMA azonban, mint fentebb láttuk, 2000 után hullámzásokat is mutat. Ennek megfelelően a RIM is hullámzott: nőtt a válság előtti és csökkent az azt követő években. 2012-ben azonban alacsonyabb volt, mint az azt megelőző 12 évben bármikor. (4. ábra)

Arra jutottunk tehát, hogy az IMA változásait nem a fiatal korosztály létszámának alakulása határozta meg. A korcsoporti súlyok e viszonylagos irrelevanciájára vonatkozó megállapításunk egybevág Korenman és Neumark ([2000] p. 97.) eredményeivel, akik 15 OECD-ország 1970 és 1994 közti munkanélküliségi adatainak vizsgálata alapján jutottak arra a következtetésre, hogy „a fiatalok munkanélküliségi rátája sokkal inkább reagál az általános munkaerőpiaci javulásra, mint a korcsoport-létszám csökkenésére.”

Hasonlóan az IMA-hoz, a RIM-átlag mögött is az országcsoportok különbségei húzódnak meg. 2012-ben a RIM alacsonyabb volt, mint az azt megelőző 12 évben bármikor.

4. ábra
A relatív ifjúsági munkanélküliség (RIM) alakulása az EU27-ben 2000-2012

Forrás: Saját számítások az Eurostat adatai alapján

nyabb vagy hasonló szinten állt az EU 15 kevésbé fejlett országában (a Horvátország nélkül vett 10 kelet-európai, valamint az euróválsággal érintett 5 régebbi tagországban) mint az 1990-es évek végén. Ugyanez azonban legfeljebb 3 országra mondható el a 10 legfejlettebb tagország közül. Vagyis, a fejlett országok többségének RIM-értéke, annak ellenére, hogy 2008 után csökkent, 2012-ben még mindig magasabb volt, mint a 1990-es évek végén.

Mindez megerősíti azt a korábbiakban is megfogalmazott állítást, hogy a fiatalok munkanélküliségének relatív jelentősége elsősorban az EU fejlettebb országaiban nőtt. Ennek magyarázatául szolgálhatnak a migrációs trendek, nevezetesen, hogy a keleti, illetve fejletlenebb tagországokból a fejlettebbekbe áramlik a fiatal munkaerő. Bár itt további vizsgálatok szükségesek, megjegyezzük, hogy egy ilyen következtetésnek ellentmond a spanyol eset. Spanyolországba köztudottan nagyszámú bevándorló érkezett a 2000-es évek második felének hitelalapú fellendülése során, a fiatalok munkanélküliségének súlya – mint láttuk – mégis minden szempontból csökkent nemcsak a válság után, de már előtte is. A spanyol RIM 1998 és 2012 között szinte folyamatos csökkenéssel 2,3-ról 1,4-re esett. További, talán még valószínűbb magyarázattal szolgálhat a fiatalok felsőbb szintű, iskolarendszerű képzésben való részvételének növekedése a kevésbé fejlett tagországokban. A magyar példa alapján erre utal a tanulásnak, mint a munkalehetőségek hiányára adott válasznak a bemutatása (Berde és Petró [2000]), valamint az a fejlődéssel járó történelmi tendencia, hogy a munkába állás ideje kitolódik (Laki [2002]).

Akármi is az indok – amelyek feltárását további kutatásoknak kell elvégezniük – eddigi eredményeink lényege mindenesetre változatlanul az, hogy az ifjúsági munkanélküliség relatív szintje elsősorban a fejlettebb országokban nőtt az elmúlt években.

Mindezek alapján megállapítható az is, hogy az ifjúsági munkanélküliségnek szentelt kitüntetett figyelem a behatóbb, a munkaerőpiacok egészére vonatkozó elemzés alapján nem teljes egészében indokolt, hiszen az idősebbek munkanélkülisége még a fiatalokénál is jobban nőtt. Ezzel azonban még nem értünk az ifjúságot fenyegető

munkaerőpiaci veszélyek feltárásának végéhez.

Eddig ugyanis az ILO definíció szerinti, tehát „aktív” munkanélküliségi rátákat vizsgáltuk. A „munkátlanság” azonban messze nem azonos az aktív munkanélküliséggel. A tétlen, nem tanuló, de nem is dolgozó emberek tömege nő, és ez a helyzet – úgy tűnik – elsősorban a fiatalokat érinti. Ezért a következő alfejezetben ezt a kérdéskört, tehát a MIKKI-problémát vizsgáljuk meg.

2.3. Az ifjúsági MIKKI-probléma

Mint az előzőekből láttuk, a válság nem generálta, legfeljebb súlyosbította az európai munkaerőpiac problémáit. Ezzel magára vont a politika figyelmét is. Így került előtérbe a MIKKI-kérdés, pedig azt már a 70-es években azonosították, előbb inkább csak Latin-Amerikában, majd a 80-as évektől az Egyesült Királyságban. Ennek ellenére még az 1990-es években is inkább csak „latin” (fejlődő világbeli) problémaként, illetve – mint az Egyesült Királyságban – lelkes kutatók speciális témájaként jelent meg a szakirodalomban (Diez de Medina [2001], Filgueira és Fuentes [2001], Clark és Summers [1978]), anélkül, hogy az európai kormányok vagy az EU intézményei különösebb figyelmet szenteltek volna neki. Még a válság első éveiben is – hasonlóan a fiatalok „aktív” munkanélküliségének problémájához – inkább csak spanyol, majd görög sajátosságnak tűnt. Ahogy nőtt azonban a munkanélküliség általános mértéke az EU-ban, úgy súlyosbodott – bár mint láttuk, nem arányosan – a fiatalok problémája, elérve azt a szintet, ami kikövetelte a kitüntetett figyelmet. A késedelem oka nem utolsó sorban az volt, hogy a válság hatására folytatott tűzoltó politikákban a munkahelyek megőrzése volt a cél, a munkahelyteremtésre – amely az újonnan piacra lépők, így különösen a fiatalok számára a legfontosabb – vagy egyáltalán nem, vagy kevésbé fordítottak gondot. Ennek következményeként a fiatalok foglalkoztatási rátája sokkal gyorsabban esett, mint az idő-

sebb korosztályoké. Az EU27 átlagában 2008 és 2012 között a foglalkoztatási ráta a 15-24 éves korosztályban 37,3 százalékról 32,9 százalékra, miközben a 25-64 éves korosztályban 79,5-ről 77,2 százalékra esett. Az 55-64 évesek foglalkoztatási rátája ezenközben még nőtt is.

További, az európai munkaerőpiac más problémáihoz hasonlóan nem új keletű, de a válság hatására reflektorfénybe kerülő probléma a 15-24 évesek oktatási részvételének elégtelensége. E korosztály oktatásban való részvételének rátája az EU27 átlagában egészen 1998 óta (az Eurostat eddig visszamenőleg közöl adatokat) egészen 2005-ig dinamikusan nőtt. 2006-ban a ráta hirtelen visszaesett. Azt ezt követően ismételt meginduló fejlődés már jóval kisebb ütemű volt, mint korábban és a 2005-ös csúcserőrték (60,2%) csak 2009-re érte el.²

De talán még mind ez sem lett volna elég a korosztállyal való törődésre, ha nincsenek azok a megszorítások (pl. tandíjemelések) elleni megmozdulások és zavargások, ame-

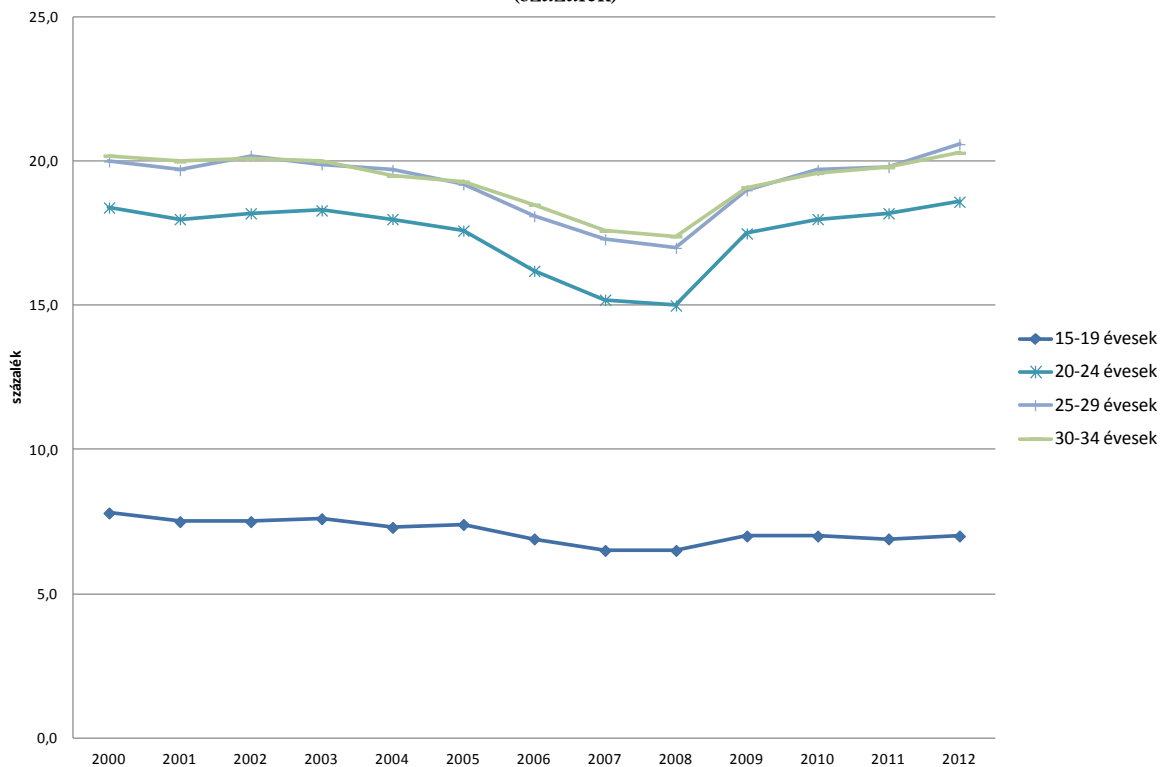
lyekben a fiatalok nagy számban és arányban vettek részt, sőt nemegyszer vezető szerepet játszottak.

Ellentétben az „aktív” munkanélküliséggel, a MIKKI-probléma mind méreteiben, arányaiban, mind tendenciájában súlyosabb a kevésbé fejlett, mint a fejlett uniós tagországokban. A legfejlettebb 10 tagország³ aránya az EU27 összes fiatal MIKKI-jén belül csökkenő, 2011-ben 35,3 százalékot tett ki.

A fiatal (15-34 éves) MIKKI-król az Eurostat 2000-ig visszamenőleg közöl adatokat. Mint az 5. ábrából látszik, a MIKKI-ráta a válság hatására nőtt, de – hasonlóan az ifjúsági munkanélküliséghez – még 2012-ben sem volt lényegesen magasabb, mint a 2000-es évek elején, sőt a 15-19 éves korosztályban még némi mérséklődést is láthatunk. A 2000-es évek közepi jó konjunktúrának köszönhető csökkenést tehát a válság lényegében csak visszaállította a korábbi szintre.

A MIKKI-probléma súlyosabb, mint a

5. ábra
NEET-ráták korcsoportonként 2000-2012
(százalék)

Source: Eurostat

² Eurostat statistics by theme, Participation rates in education by age and sex.

³ Ausztria, a Benelux-országok, Dánia, Egyesült Királyság, Finnország, Franciaország, Németország, Svédország.

konvencionális értelemben vett „aktív” munkanélküliség, és a munkanélküliség problémájának mélyülését, a fiataloknak a munkaerőpiactól, sőt a társadalomtól való elfordulásának tendenciáját rejti.

Először is – bár képzettségtől függően jelentős különbségekkel találkozunk, mégis általában elmondható, hogy – a fiatalokat könnyebben bocsátják el, aminek oka, hogy nagyobb arányban alkalmazzák őket kevésbé biztos foglalkoztatási formákban (határozott idejű szerződés, részmunkaidő, gyakornoki állás és egyéb „prekárius” formák), mint az idősebbeket. tapasztalatlanságuk miatt – amelynek orvoslása a munkaadóktól időt és pénzt igényelne – nehezebben is találnak munkát. Ez a perspektívátlanság üzenetét hordozza számukra, annak érzését, hogy nincs – de legalábbis kevés – amit nyerhetnek, és amit veszíthetnek. Másodszor a munkalehetőségek szűkülése, vagy nem elég dinamikus bővülése, a gyorsan változó-fejlődő technológiákkal és termelési struktúrával együtt a foglalkoztathatóságot növekvő mértékben a képzettség szintje, specifikuma függvényévé teszi. Ez azzal jár, hogy az újonnan a munkaerőpiacra lépőknek fokozódó mértékben kell alárendelniük magukat – személyes vágyaikat, elképzeléseiket, érdeklődésüket, tehetségüket – a piac igényeinek, vagy, direkterben fogalmazva, a cégek profitabilitásának. Ha a munkavállaló fenn akarja magát tartani, pénzt kell keresnie, méghozzá a munkaerőpiaci trendek és a jóléti állam leépülése miatt egyre romló feltételek között. A nyomott bérek és csökkenő szociális ellátások mind kisebb teret adnak a bér munka és az önmegvalósítás közti manőverezésre. Így, és ez egy fiatal számára különösen kiábrándító lehet, a közvetlen létfenntartásnak a tágabb értelemben vett létezés növekvő mértékű feladása az ára. Ez csalódottságot, haragot és a társadalomtól való elfordulást eredményezi a boldogulásukat nem találó fiataloknál. Harmadszor, a fiatalok társadalmi kötöttsége kisebb, mint az időseké, hiszen többnyire nincs gyermekük, vagyonuk, társadalmi pozíciójuk, amiért felelősséget éreznének, miközben valamiféle háttérrel még biztosít az őket felnevelő család.

Mindez oda vezet, hogy könnyebben adnak utat társadalmi elégedetlenségüknek, és/vagy hamarabb fordulnak az önpusztító

életformák felé, mint az idősebb, tapasztaltabb, „valamit már elért” korosztályok. Egy ilyen nemzedék veszélyes a status quo-ra. Elég, ha az elmúlt 5 év európai és amerikai mozgalmaira és tüntetéseire gondolunk (ld. pl. Afatsawo, [2011], Huffington, [2011], Karimi és Sterling, [2011], Sassen, [2011]). Bár a fiatalok nem azonosak a tiltakozó tömegekkel, gyakorta motorjai az eseményeknek, miként 1968-ban is voltak. Különösen azokban az országokban, ahol a válság különösen súlyos teherrel nehezedik a lakosságra, a fiatalokat eltartó szülőkre, és ahol a demokratikus érdekérvényesítés intézményei viszonylag fejletlenek. Ezek az Unió kevésbé fejlett országai délen és keleten.

Mascherini [2012] az Eurofound adatai alapján térképeken ábrázolja a MIKKI-k sűrűségét és a társadalmi tiltakozó akciókat országok szerint. A MIKKI-ráta különösen magas Spanyolországban, Olaszországban, Görögországban, Bulgáriában, Romániában és Írországban, magasnak számít az Egyesült Királyságban és Lettországban. A politikai és szociális mozgalmak aktivitása a legmagasabb Portugáliában, Spanyolországban, Olaszországban és Görögországban.

2.4. A munkaerőpiac általában – MIKKI-k mindenütt

Hangsúlyozni kell, hogy a fiatalok romló munkaerőpiaci integráltsága mögött a munkaerőpiac általános állapotának romlása rejlik. A II. világháború óta soha nem volt annyi munkanélküli Európában, mint napjainkban. 2009 óta az EU15-ök munkanélkülisége meghaladja a II. világháború utáni időszakban valaha elért legmagasabb értéket. Akkor, 1994-ben, 17,7 millió munkanélküli volt, ami a gazdaságilag aktív lakosság 10,5 százalékával ért fel. 2012 márciusában a megfelelő adatok rendre 22,3 millió és 11,5 százalék.⁴ Az EU27-re

⁴ Eurostat. Statistics by theme. Unemployment by sex and age groups – annual and monthly average, [1,000 persons and unemployment rate, seasonally not adjusted data.

2000-től közöl adatokat az Eurostat. A válság előtti legrosszabb év 2004 volt, amikor a munkanélküliség elérte a 9,3 százalékot, ami 21,2 millió főt jelentett. 2013 májusában ennél 5,3 millió fővel többen voltak munka nélkül és a munkanélküliségi ráta 11 százalékon állt.⁵

Felmerül a kérdés, hogy ha az „aktív” munkanélküliség általában ilyen magas, akkor mekkora lehet a MIKKI-k tábora általában, illetve az idősebb korosztályokban.

Az Eurostat csak a 15-34 éves korú MIKKI-kre közöl adatot, ezért saját kalkulációt készítettünk az idősebb MIKKI-k arányára vonatkozóan. Az eredményeket az 1. táblázat és a 6. ábra tartalmazza.

1. táblázat
A MIKKI-k aránya korcsoportok szerint
(százalék)

Eurostat adatok:	2007	2011
15-19 évesek	6,1	6,6
15-24 évesek	10,7	12,5
20-24 évesek	15,0	17,8
20-34 évesek	16,6	19,0
25-29 évesek	17,2	19,6
30-34 évesek	17,6	19,6
Saját becslés		
35-64 évesek	18,1	17,6
35-54 évesek	16,3	15,8
55-64 évesek	22,6	21,9

Forrás: a 15-34 éves korosztályokra Eurostat, a 35-64 éves korosztályokra saját becslés az Eurostat adatai alapján⁶

⁵ Ibid.

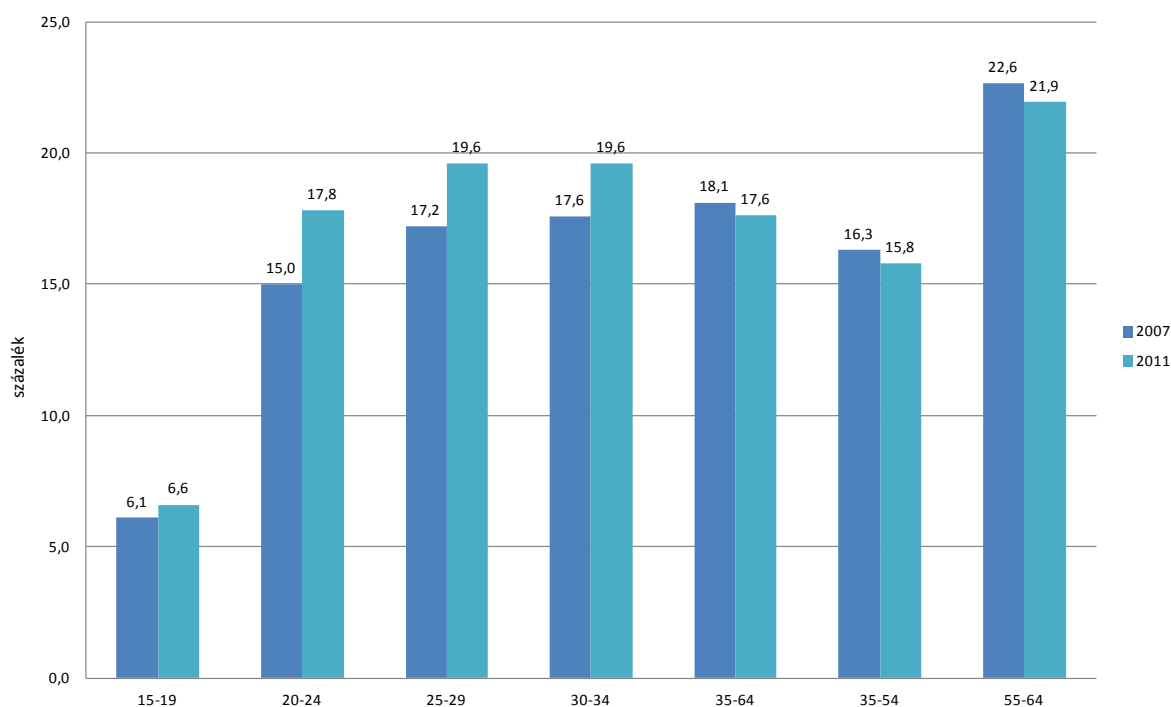
⁶ A becsléshez a korcsoportonként inaktív lakosság létszámából, és az oktatásban/képzésben részt vevő 25-64 éves inaktív arányából indultunk ki, amit csak 2007-re és 2011-re ad meg az Eurostat, ezért a hiányzó MIKKI-rátákat csak erre a két évre számoltuk ki. Ezen adatokhoz hozzávettük a formális vagy informális képzésben részt nem vevő munkanélküliek számát korcsoportonként. A MIKKI-k kiszámításának alapjául szolgáló 25 évesnél idősebb inaktív számából csak az öregségi nyugdíjasokat vontuk le, mivel úgy gondoljuk, a többi nyugdíj (a nagyfokú rokkantság kivételével, amelyre részletes adatok nem állnak rendelkezésre EU-szinten sem az idősebb, sem a fiatalabb korosztályban) nem akadályozza meg teljes egészében a munkavállalást. Az összes nyugdíjasok 2011 évi számát az Eurostat „Social protection/Pensions beneficiaries” 2006-2010-es adatai alapján extrapolálással becsültük. Feltételeztük, hogy minden öregségi nyugdíjas idősebb 54

Az adatokból a következőket szűrhetjük le:

- * 2007 és 2011 között a MIKKI-k aránya a fiatalabb korcsoportokban nőtt, a 35 éves és idősebb korosztályokban viszont mérséklődött. Ennyiben a fiatalokra irányuló fokozottabb figyelem tehát indokolt.
- * A 15-19 korosztályt leszámítva, amelynek többsége még tanköteles, a MIKKI-ráta a legalacsonyabb a 35-54 éves korosztályban, és legnagyobb az 55-64 éves korcsoportban.
- * A fiatalabbak között 2011-ben a 25-34 évesek körében volt a legmagasabb a MIKKI-ráta. Az Európai Bizottság Ifjúsági Garancia Programja (Youth Guarantee Scheme – YGS) csak a 15-24 éves korosztályt célozza.
- * Messze a legfőbb tanulság azonban az, hogy az idősebb korosztályokban is magas, és a fiatalabbakhoz képest nem lényegesen alacsonyabb a MIKKI-arány. Míg a fiatal munkanélküliségi ráta több mint kétszer magasabb a felnőttek rátájánál, addig a MIKKI-rátákban (a 15-19 éves, túlnyomórészt még iskolás korosztályt most sem számítva) viszonylag kicsi az eltérés, akár százalékpontban, akár százalékban mérjük ezt a különbséget. A 35-64 éves korosztályban 2011-ben 37-39 millió ember nem dolgozik, de nem is tanul vagy vesz részt szakképzésben. A legaktívabb, 35-54 éves korcsoportban ez a szám kb. 23 millió. (A 15-64 évesek körében 57-59 millió MIKKI-vel számolhatunk.). Ennek tükrében a fiatal MIKKI-k problémája némiképpen eltűzöttnek, de legalábbis az idősebb MIKKI-k problémája elhanyagoltnak tűnik.

évesnél és minden 64 évnél idősebb ember nyugdíjas. Az 55-64 éves nyugdíjasok számát úgy kaptuk meg, hogy az összes öregségi nyugdíjasok számából kivontuk a 65 évesnél idősebb inaktívakat. Ez az eljárás a 35-64 éves MIKKI-k számát nem, illetve kevésbé befolyásolja, de a 35-54 és 55-64 éves korcsoport közötti eloszlásukat, és így e korcsoportok MIKKI-rátáját igen. Ha vannak 55 évesnél fiatalabb öregségi nyugdíjasok is, akkor a 35-54 évesek rátája alacsonyabb, az 55-64 éveseké magasabb kell legyen a kapott eredményekhez képest.

6. ábra
MIKKI-ráták korcsoportonként 2007 és 2011
(százalék)

Forrás: 1. táblázat

További kutatások szükségesek a MIKKI-ben belüli csoportokra vonatkozóan, tekintve, hogy a teljes inaktivitást nemcsak a társadalomtól való elfordulás, hanem pl. betegség vagy gyermekgondozás is indokolhatja. Valószínű, hogy az idősebb korosztályokban az ilyen okok miatt MIKKI-nek számító aránya nagyobb, tehát a fiatal MIKKI-k körében a társadalmi tevékenységekből való kiszorulás és a vele hosszabb távon járó társadalmi marginalizáció veszélye fokozott. Ez is indokolja a 25 év alattiakra irányuló kiemelt figyelmet a politika részéről.

További kutatások szükségesek az idősebb generációk MIKKI-rátájának hosszabb távú alakulására, valamint az e rátában a különböző tagországok között mutatkozó különbségekre vonatkozóan is. Hipotézisként megfogalmazható, hogy a kevésbé fejlett országokban ez a ráta a kiterjedtebb informális gazdaság miatt magasabb, mint a fejlettekben, bár az informális gazdaság szerepére a fiatalok MIKKI-arányának megítélésakor is figyelmet kell fordítani.

Mindezzel együtt is a fent bemutatott ráták és folyamatok arra utalnak, hogy a fiatal munkanélküliek, illetve MIKKI-k problémá-

ja nem választható el az idősebbek munkaerőpiaci helyzetének problémáitól. Az idősebb generációk, a „szülők”, munkanélkülisége, kereseti viszonyaik, munkakörülmények és perspektíváik meghatározó jelentőséggel bírnak a MIKKI-vé válásra, és a MIKKI-jelenség fenntarthatóságára, illetve orvoslására. Az ifjúsági MIKKI-probléma csak a jéghegy csúcsa, a válság munkakeresletet csökkentő hatásán túl a kielégítő munkalehetőségek hosszú távú, és nem csak a fiatalokat érintő tendenciális hanyatlásának jelzője.

3) MEGOLDÁSI KÍSÉRLETEK – AZ IFJÚSÁGI GARANCIA PROGRAM ÉS A FELTÉTEL NÉLKÜLI ALAPJÖVEDELEM

Az alábbiakban két kezdeményezést mutatunk be, amelyek több tekintetben is lényegesen eltérnek egymástól. Először is a társadalom különböző szféráiból származnak: az egyik az Európai Unió Bizottságnak javasla-

ta, a másik a civil szféráé. A másik különbség hogy az előbbi a problémák parciális szemléletét tükrözi, és ehhez szabja az alkalmazott módszert, a másik viszont egészében kezeli és kívánja orvosolni a társadalmi bajokat, amelyeknek gyújtópontja mindig a munkapiac.

Az Ifjúsági Garancia Program (YGS) az Unió „Mozgásban az ifjúság” (Youth on the move) zászlóshajó-kezdeményezésének része (EC [2010]). A YGS célja, hogy visszavezesse a fiatalokat az intézményes munkaerőpiacra vagy azonnal, vagy képzés-átképzés után. A 2014-2020-as periódusban a YGS keretében 8 milliárd euró szánnak olyan programok támogatására, amelyek a 25 százalékosnál nagyobb ifjúsági munkanélküliségi rátával sújtott területeken élő 25 év alatti munkanélküli fiataloknak nyújt munka- vagy képzési lehetőséget, az iskolából vagy a munkaerőpiacról való kikerülésüket követő 4 hónapon belül. Az elképzelés tehát a legveszélyeztetettebb réteget célozza, és annak a lehető leggyorsabb segítséget kívánja nyújtani.

Ez az elképzelés nem előzmény nélküli, már több fejlett országban (pl. Ausztriában, Finnországban, Dániában, Franciaországban, sőt Csehországban is) sikerrel alkalmaztak ilyen programokat (EC, [2012a] 14-15. old.). Magyarországon 2012 augusztusában indult hasonló célú program „Első munkahely garancia” címmel. Ez a foglalkoztatóknak nyújtott bérköltség- visszatérítéssel igyekszik növelni a fiatalok munkalehetőségeit, képzési elemet nem tartalmaz. Sőt, a kormány, a foglalkoztathatóság céljainak némiképpen ellentmondva, 2012. szeptember 1-étől 18-ról 16-ra szálította le a tankötelezettség korhatárát.

A YGS törekvései a MIKKI-k problémáinak ismeretében valóban ésszerűek. A javaslat szemmel láthatóan az értelmes elfoglaltság nélküli fiatalokon akar segíteni a lehető legfiatalabb korban és a lehető leggyorsabban. Ez érdeme. Mégis, a YGS, illetve az a partikuláris szemlélet, amit tükröz, több – egymással természetesen összefüggő – szempontból sem kielégítő.

Először is, a YGS az idősebb (25-34) éves fiatalokra nem vonatkozik, holott körükben a MIKKI-k aránya jóval nagyobb, és nem is sokkal lassabban nőtt 2007 óta, mint a 25 év alattiak körében. A YGS tovább nem köti

össze a fiatalok munkaerőpiaci, illetve beilleszkedési problémáit a felnőttek (a család, a környezet) hasonló problémáival. Ezeknek a szélesebb társadalmi szempontoknak elhanyagolása (a YGS-ben, illetve általában a Bizottság társadalompolitikájában) számottevően rontja a program(ok) hatékonyságát mind a költségek, mind a humán eredmények oldalán.

Másodszor, kérdés, miféle munkát és/vagy képzést fognak kapni a fiatalok. Vajon ezek visszatérítik őket a társadalmi beilleszkedési pályára? A felkínált munka és képzés kielégíti majd anyagi-szellemi elvárásaikat? Napjainkban az oktatás célja a foglalkoztathatóság, ami a vállalatok igényeinek megfelelő és elsősorban gyakorlat-orientált tudást jelent. Az ilyen tudás azonban gyorsan elévül, és új, bár hasonló jellegű tudásra kell felcserélni. Ezt a folyamatot az „élethosszig való tanulás” („life long learning” – LLL) szlogenjével szokás jellemezni. Pontosabb lenne azonban arra utalni, hogy a munkavállalóknak állandóan a munkakereslethez kell igazodniuk, tehát a követelmény az „élethosszig tartó adaptáció” („life long adaptation” – LLA). Vajon nem éppen ez a perspektíva az egyik oka a fiatalok kiábrándultságának és a munkaerőpiactól való elfordulásának?

Harmadszor, a felkínált összeg (8 milliárd euró) is elégtelennek tűnik. Ha felteszünk, hogy a 25 év alatti MIKKI-k csak fele él olyan településeken, ahol a fiatalok munkanélküliségi rátája meghaladja a 25 százalékot, akkor kb. 2.100 euró jut egy főre. Ám a hasonló, és mind költség, mind eredményesség oldaláról alaposan értékelt svéd programok egy főre ennek többszörösét emésztették fel. A 2007-2012 közötti projektekben 7.810 euró volt az egy főre jutó átlagos költség (EC [2012b] 13. old.). A 2010-ben indított munkahely-garancia programban ugyan csak 6.000 euró, de a résztvevőknek csak 46 százaléka „zárta sikerrel” a programot (ILO [2012] 46. old.), tehát egy sikeres eset kb. 12.000 ezer euróba került. Még ha feltétezzük is, hogy az EU legtöbb tagállamában – az ár- és bérszínvonalak közti jelentős különbségek miatt – ennél lényegesen olcsóbban lehet hatásos segítséget nyújtani, akkor is a YGS-ben felajánlott összeg többszörösére van szükség. Az ILO ([2012] 48. old.) 21 milliárd euróra

teszi ezt az összeget csak az Eurózónában. A YGS-t természetesen ki kell egészíteniük a tagállamoknak, használva meglévő intézményrendszerüket (a foglalkoztatási szolgálatokat) és átcsoportosítva pénzt más programokból. Félő azonban, hogy még ez sem lesz elég, különösen, hogy a MIKKI-probléma éppen azokban az országokban a legégetőbb, ahol a válság miatt a legszigorúbb költségvetési megszorításokat kell alkalmazni.

A másik, a civilektől származó kezdeményezés tágabb összefüggésben kezeli a munkaerőpiac problémáját. Az ún. feltétel nélküli alapjövedelem (FNA) alap gondolata nagyon régi, és ugyanolyan régóta vitatott is (ld. pl. White [1997], Van Parijs [1997], Van Der Veen [1998], Tod [2008], Goedemé és Van Lancker [2009]), és európai változata is több évtizedre nyúlik vissza (ld. Van Parijs [2004]). Az FNA-val kapcsolatos európai civil hálózat 1986-ban jött létre, és azóta aktívan működik (ld. pl. BIEN [2007]). Az FNA európai szintű bevezetésére irányuló kezdeményezést a Bizottság 2013 márciusában nyilvántartásba vette, jelenleg az aláírásgyűjtés fázisában van (EB [2013]). Ha egy éven belül 1 millió aláírás, az Unió 28 országa közül legalább 7-ben elérve a minimálisan szükséges mennyiséget összegyűlik, a Bizottságnak jogalkotási javaslatot kell előterjesztenie a témában a Tanács felé.

A FNA a munkaerőpiac szegmenseinek elszigetelt kezelése helyett újfajta társadalmi kompromisszumot ajánl a 80-as években megrendült, és azóta válságban lévő – és Európa vezetői által is sokszor emlegetett – „jóléti állam” szellemében. A javaslat lényege, hogy az adórendszer megreformálásával és a meglévő szociális kiadások átszabásával minden állampolgár alanyi jogon a tisztas megélhetéshez elegendő alapjövédelmet kapjon születése pillanatától haláláig (ECI [2013a] és [2013b], Häni és Schmidt [2013], Wortstall [2013]).

Az FNA, illetve a vele kapcsolatos európai aláírási gyűjtési akció az emberek számára alig ismert. Ráadásul az ötlettel megvalósíthatóságával, eredményességével kapcsolatos ellenvetések, nehézségek súlya és számossága meghaladja a YGS, illetve a hozzá hasonló típusú programokkal kapcsolatban felmerülő aggályokét. De az Eu-

rópa munkaerőpiacát és azon keresztül társadalmát fenyegető bajok, mint például a munkanélküliség, a fiatal generációk kiábrándultsága, a jövedelmi különbségek növekedése, a szegénység, az Unióval szembeni állampolgári elégedetlenség növekedése is olyan komplex kérdések, melyek megoldása ugyanilyen komplex, ráadásul költséges és nehezen megvalósítható megoldásokat követel. Kérdés, vajon a komplex problémák megoldását meddig és milyen jövőbeli extra költségek árán lehet részleges és „tűzoltásszerű” lépésekkel halogatni.

4) KONKLÚZIÓ

A fiatal munkanélküliség problémája nem új Európában, de a válság hatására súlya megnőtt. A behatóbb vizsgálat azonban azt mutatja, hogy az idősebbek munkanélkülisége még jobban emelkedett, a fiatalok aránya az összes munkanélkülين belül az országok többségében csökkent. Aránynövekedést leginkább a legfejlettebb országok mutatnak. Aggasztó trend viszont a munkaerőpiacon és képzési formákon kívül kallódó fiatalok (MIKKI-k) számának és arányának növekedése, ezért célszerű ezt a társadalmi csoportot állítani az elemzések és politikák fókuszába. Az Unió az Ifjúsági Garancia Programmal ezt meg is teszi. A munkanélküli és képzésben sem részt vevő felnőttek aránya azonban nem lényegesen kisebb, sőt, a 29-34 éves korosztályban még nagyobb is, mint a 25 év alattiak esetében, akikre a YGS vonatkozik. Ha emellett figyelembe vesszük az általános munkanélküliség hosszútávon növekvő tendenciáját, a munkafeltételek és szociális helyzet ezzel járó romlását, akkor jogosnak tűnik a fiatal munkanélküliség elszigetelt kezelésének elégtelenségére vonatkozó kritika. Ezért a komplexebb, az egész munkaerőpiac összefüggésrendszerét vizsgáló elemzési módszerekre és az ezek alapján születő megoldási javaslatokra érdemes nagyobb figyelmet fordítani.

* * * * *

IRODALOM

- Bell, David N. F. – Blanchflower, David G. [2011]: Young people and the Great Recession. *Oxford Review of Economic Policy*, Volume 27, Number 2, 2011, pp. 241–267
- Berde Éva – Petró Katalin [2000]: A munkanélküliség paradoxonja. *Statisztikai Szemle*, No 7. 521–535. old.
- BIEN [2007]: BIEN – *Basic Income Earth Network*. NEWSFLASH 47], September [2007. <http://www.basicincome.org/bien/pdf/Flash47.pdf> (Letöltve: 2013. július 24.)
- Blanchard, Olivier – Landier, Augustin [2001]: *The Perverse Effects of Partial Labour Market Reform: Fixed-Term Contracts in France*. December 1, <http://cep.lse.ac.uk/events/conferences/macro/Blanchard.pdf>
- Blanchard, Olivier [2006]: European unemployment: the evolution of facts and ideas. *Economic Policy* Volume 21, Issue 45, p. 5–59, January 2006. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-0327.2006.00153.x/full> (Letöltve: 2013. május 18)
- Carmeci, L. – Mauro, L. [2003], “Long run growth and investment in education: does unemployment matter?”, *Journal of Macroeconomics*, No 25, pp 123–137.
- Caroleo, F.E. – Pastore, F. [2007]: The youth experience gap: explaining differences across EU countries”, *Quaderni del Dipartimento di Economia, Finanza e Statistica* No 41., Dicembre. http://www.ec.unipg.it/DEFS/uploads/quaderno41web_001.pdf (Letöltve: 2013. július 10.)
- Choudhry, M.T. – Marelli, E. – Signorelli, M. [2011]: *Youth Unemployment and the Impact of Financial Crises*. <http://www.eco.unibs.it/~emarelli/IJM%202011.pdf> (Letöltve: 2013. június 15.)
- Clark, Kim B. – Summers, Lawrence [1978]: The Dynamics of Youth Unemployment. Working Paper No. 274 *NBER Working Paper Series*. <http://www.nber.org/papers/w0274> (Letöltve: 2013. június 5.)
- Dietrich, Hans [2012]: *Youth Unemployment in Europe. Theoretical Considerations and Empirical Findings*. July 2012, Friedrich-Ebert-Stiftung, Berlin. http://fesbp.hu/common/pdf/ipa_hans_dietrich_2012_july.pdf (Letöltve: [2013. június [15.]
- Diez de Medina, Rafael [2001]: *Jóvenes y empleo en los noventa (Youth and employment in the nineties)*. 2001, 143 p. International Labour Organization, ISBN 92-9088-116-X. <http://ilo-mirror.library.cornell.edu/public/spanish/region/ampro/cinterfor/publ/diez/pdf/particip.pdf> (Letöltve: 2013. július 15.)
- EB [2013]: *Feltétel Nélküli Alapjövedelem (FNA) - Az EU-n belüli egyenjogú jóléti körülményekhez vezető út felderítése*. Bizottsági nyilvántartási szám: ECI(2013)000001. Európai Bizottság. <http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/initiatives/ongoing/details/2013/000001> (Letöltve: 2013. július 24.)
- EC [2010]: *Youth on the Move*. An initiative to unleash the potential of young people to achieve smart, sustainable and inclusive growth in the European Union. Communication from the Commission to the European parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions COM(2010) 477 final http://ec.europa.eu/education/yom/com_en.pdf (Letöltve: 2013. július 24.)
- EC [2012a]: *Moving Youth into Employment*. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and The Committee Of The Regions. Brussels, 5.12.2012 COM(2012) 727 final {SWD(2012) 406 final}

- EC [2012b]: *Accompanying the document Proposal for a Council Recommendation on Establishing a Youth Guarantee*. Commission Staff Working Document. Brussels, 5.12.2012 SWD(2012) 409 final {COM(2012) 729 final}
- ECI [2013a]: *Feltétel nélküli alapjövedelem. Kezdeményezés*. European Citizens' Initiative. <http://basicincome2013.eu/ubi/hu/kezdemenyezes/> (Letöltve: 2013. július 24.)
- ECI [2013b]: *Feltétel nélküli alapjövedelem. A kezdeményezés melléklete*. European Citizens' Initiative. <http://basicincome2013.eu/ubi/hu/kezdemenyezes/> (Letöltve: 2013. július 24.)
- Eurofound [2012]: *NEETs. Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2012, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012, doi:10.2806/41578], ISBN 978-92-897-1094-7. <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2012/54/en/1/EF1254EN.pdf> (Letöltve: 2013. július 24.)
- Filgueira, Carlos – Fuentes, Alvaro [2001]: *Jóvenes Que No Trabajan Ni Estudian*. Administración Nacional de Educación Pública Unidad Ejecutora de los Programas de Educación Media y Formación docente (MESyFOD/UTU-BID). 14/05/2001. <http://ilo-mirror.library.cornell.edu/public/spanish/region/ampro/cinterfor/temas/youth/doc/not/libro77/libro77.pdf> (Letöltve: 2013. március 22.)
- Freeman, R.B. – Wise, D. (eds.) [1980]: *The youth labour market problem: Its nature, causes and consequences*. Chicago, University of Chicago Press
- Gere Ilona [é.n.]: *Ifjúsági munkanélküliség: a probléma jellemzése, eddigi intézkedések hatása, további teendők*. http://www.3sz.hu/sites/default/files/uploaded/gere_i.- [ifjusagi_munkanelkuliseg.pdf](http://www.3sz.hu/sites/default/files/uploaded/gere_i.-ifjusagi_munkanelkuliseg.pdf) (Letöltve: 2013. március 3.)
- Ghellab, Youcef [1998]: *Minimum Wages and Youth Unemployment. Employment and Training Papers [26. Labour Law and Labour Relations Branch Action Programme on Youth Unemployment Employment and Training Department*. International Labour Office Geneva
- Goedemé, Tim – Van Lancker, Wim [2009]: *A Guaranteed Minimum Income for Europe's Elderly. Options and Pitfalls in the Design of a Harmonised Basic Pension Scheme in the European Union. Working Papers 0901*, Herman Deleeck Centre for Social Policy, University of Antwerp
- Häni, Daniel – Schmidt, Enno [2013]: *Alapjövedelem – Filmszféra*. <http://alapjovedelem.hu/index.php/film-alapjovedelem> (Letöltve: 2013. július 24.)
- Huffington, Arianna [2011]: *Lessons From Spain: "Los Indignados", Occupy Wall Street, and the Failure of the Status Quo* *The Huffington Post*, 10/24/11. http://www.huffingtonpost.com/ariana-huffington/spain-indignados-protests_b_1029640.html (Letöltve: 2013. június 2.)
- ILO [2010]: *Global employment trends for youth*. International Labour Organization, Geneva. August 2010. ISBN 978-92-2-123855-3
- ILO [2012]: *Eurozone job crisis: Trends and policy responses. Studies on Growth With Equity*. International Labour Organization, Geneva ISBN: 978-92-9251-013-8
- Karimi, Faith – Sterling, Joe [2011]: *Occupy protests spread around the world; 70 injured in Rome*. CNN, October 15, 2011. <http://www.cnn.com/2011/10/15/world/occupy-goes-global/index.html> (Letöltve: 2013. június 13.)
- Korenman, Sanders – Neumark, David [2000]: *Cohort Crowding and Youth Labour Markets (A Cross-National Analysis)* Youth Employment and Joblessness in Advanced Countries

- Volume Author/Editor: David G. Blanchflower and Richard B. Freeman, University of Chicago Press
Volume ISBN: 0-226-05658-9,
January 2000 (p. 57 - 106.
<http://www.nber.org/chapters/c6802> (Letöltve: 2013. február 24.)
- Laki László [1997]: *Ifjúsági munkanélküliség - Somogyban és Szabolcs-Szatmár-Beregben*. MTA Politikai Tudományok Intézete, nyomtatott anyag, 1993, 140 oldal, ISBN: 9638300096
- Laki László [2002]: Munkaerő-piaci helyzet, gazdasági aktivitás, foglalkoztatottak, földbirtoklás és vállalkozás. In: Szabó Andrea – Bauer Béla – Laki László (szerk.): *Ifjúság 2000. Tanulmányok I.* Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest, 2002. 53-101. old.
- Lynch, Lisa M. and Richardson, Ray [1982]: Unemployment of Young Workers in Britain. *British Journal of Industrial Relations*. Volume 20, Issue 3, pp. 362–372, November 1982
- ManpowerGroup [2012]: *How Policymakers Can Boost Youth Employment*. Milwaukee, WI 53212.
[http://www.manpowergroup.com/wps/wcm/connect/d2ef580f-8cea-4e22-afcb-495998121435/How Policymakers Can Boost Youth Employment FINAL_09-18-12.pdf?MOD=AJPERES](http://www.manpowergroup.com/wps/wcm/connect/d2ef580f-8cea-4e22-afcb-495998121435/How_Policymakers_Can_Boost_Youth_Employment_FINAL_09-18-12.pdf?MOD=AJPERES) (Letöltve: 2013. március 10.)
- Mascherini, Massimiliano [2012]: *Young people and NEETs in Europe Policy challenges for those not in employment, education or training*. Eurofound.
http://www.eurofound.europa.eu/docs/events/2012/youth22oct/mam_press.pdf (Letöltve: 2013. március 24.)
- Matheika Zoltán [2013]: Az ifjúsági munkanélküliség magyarországi sajátosságai. Friedrich Ebert Stiftung Büro,
http://www.fesbp.hu/common/pdf/tanulmany_tarki.pdf (Letöltve: 2013. július 24.)
- O'Higgins, Niall [1997]: *The challenge of youth unemployment. Employment and Labour Market Policies Branch*. Action Programme on Youth Unemployment, Employment and Training Department International Labour Office, Geneva, ISBN 92-2-110751-5 First published 1997
- O'Higgins, Niall [2001]: *Youth unemployment and employment policy: a global perspective*. ILO, Geneva
Posted by MPRA Paper No. 23698, 10. July 2010
http://mpa.ub.uni-muenchen.de/23698/1/MPRA_paper_23698.pdf (Letöltve: 2013. július 23.)
- O'Higgins, Niall [2010]: The impact of the economic and financial crisis on youth employment: Measures for labour market recovery in the European Union, Canada and the United States. *Employment Working Paper* No. 70, ILO, Geneva.
http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_154365.pdf (Letöltve: 2013. március 24.)
- OECD [1980]: *Youth unemployment, the causes and consequences*. OECD, Paris
- OECD [2008]: *OECD Employment outlook*. Paris. ISBN 978-92-64-04632-0.
- Rice, P.O. [1986]: Juvenile unemployment, relative wages and social security in Great Britain. *The Economic Journal*, Oxford, Vol. 96, No. 382, pp. 352-374.
- Scarpetta, Stefano – Sonnet, Anne – Manfredi, Thomas [2010]: *Rising Youth Unemployment During the Crisis: How to Prevent Negative Long-Term Consequences on a Generation?* OECD *Social, Employment and Migration Papers*, No. 106, OECD Publishing.
- Tod, Christian [2008]: *Unconditional Basic Income. Equity and Efficiency Considerations, with an Illustration Using Austrian SILC Data*. Diplomarbeit zur Erlangung des akademischen Grades Mag.rer.soc.oec. Johannes Kepler Universität at Linz. August, 2008
<http://www.ksoe.at/grundeinkommen/bibliothek/UBI-Dipl-Christian-Tod.pdf> (Letöltve: 2013. július 24.)
- Van Der Veen, Robert J. [1998]: *Real Freedom versus Reciprocity*

- Competing Views on the Justice of Unconditional Basic Income, *Political Studies* Volume 46, Issue 1, pp. 140–163, March 1998
- Van Parijs, Philippe [1997]: *Real Freedom for All: What (if Anything) Can Justify Capitalism?* Oxford University Press, Oxford
- Van Parijs, Philippe [2004]: Basic Income: A Simple and Powerful Idea for the Twenty-First Century. *Politics & Society* March 2004 Vol. 32 No. 1 pp. 7–39
- Verick, Sher [2009]: *Who Is Hit Hardest during a Financial Crisis? The Vulnerability of Young Men and Women to Unemployment in an Economic Downturn*. International Labour Organization (ILO) and IZA Discussion Paper No. 4359. August 2009
- Verick, Sher [2010]: *The Great Recession of [2008-2009: Causes, Consequences and Policy Responses*. International Labour Office (ILO) and IZA Iyanatul Islam International Labour Office (ILO) and Griffith University. Discussion Paper No. 4934 May 2010
- White, Stuart [1997]: Liberal Equality, Exploitation, and the Case for an Unconditional Basic Income. *Political Studies*, Volume 45, Issue 2, pp. 312–326, June 1997
- Wortstall, Tim [2013]: An Unconditional Basic Income Is The Solution But The Important Word Here Is Basic. *Forbes.com*. 7/12/2013
<http://www.forbes.com/sites/timwortstall/2013/07/12/an-unconditional-basic-income-is-the-solution-but-the-important-word-here-is-basic/> (Letöltve: 2013. július 24.)